

بررسی نیازهای اطلاعاتی استادان دانشگاه شیراز^۱

فاطمه مکی زاده^۲

چکیده: در این پژوهش بررسی نیازهای اطلاعاتی استادان محقق در دانشگاه شیراز، میزان استفاده آنها از منابع اطلاعاتی، و شناخت مشکلات آنها در دستیابی به اطلاعات مورد توجه بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین منبع مورد استفاده محققان، مجلات خارجی و داخلی و در مرحله بعد کتاب است. چکیده‌نامه‌ها و نمایه‌ها و کتابشناسی‌های تخصصی از ابزارهای مورد استفاده برای جست‌وجوی اطلاعات است. مهم‌ترین موانع در دسترسی به اطلاعات عدم وجود منابع مورد نیاز در کتابخانه، محدودیت وقت و اشتغال زیاد، پراکندگی کتابخانه‌ها، و عدم آگاهی از وجود منابع ذکر گردید.

مقدمه

در عصری زندگی می‌کنیم که به آن عنوان عصر دانایی، ارتباطات، و اطلاعات داده‌اند. عصری که به جای انقلاب صنعتی در مرحله گذشته با انقلاب اطلاعات آغاز شده است. مقالات علمی و فنی، گزارش‌های تحقیقاتی، نشریات و کتاب‌های متنوعی در سطح جهان با حجم انبوهی منتشر می‌شود، و علاوه بر افزایش کمی منابع علمی، تنوع و شکل‌های مختلف اطلاعات در خور اهمیت است. وجود این مسائل مسئله ذخیره و بازیابی اطلاعات را مطرح ساخته است. بنابراین می‌توان گفت مشخصه این عصر چگونگی تولید و توزیع اطلاعات است.

۱. برگرفته از: فاطمه مکی زاده، "بررسی نیازهای اطلاعاتی استادان محقق در دانشگاه شیراز" به راهنمایی دکتر عبدالرسول جوکار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۶.
۲. عضو هیأت علمی دانشگاه یزد

از آنجا که هدف از تهیه و تولید اطلاعات مرتفع ساختن نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان است، از طرفی میان آنها و اطلاعات مورد نیازشان رابطه پویایی وجود دارد، کسب اطلاعات از استفاده‌کنندگان می‌تواند در شناخت نیاز اطلاعاتی آنان مؤثر باشد. در این پژوهش به بررسی و شناخت نیازهای اطلاعاتی استادان محقق دانشگاه شیراز پرداخته شده است تا گام مؤثری در مشخص ساختن نیازهای این قشر از جامعه باشد.

هدف پژوهش

کشور ما ایران، سرزمینی غنی از لحاظ امکانات زیرزمینی و دارای استعدادهای عظیمی برای تحقق آرمان توسعه عمومی و ایجاد جامعه‌ای خودکفا، پیشرفته، و مستقل است. بدون شک این استعدادهای بالقوه می‌بایست به صورت‌های مقتضی و ممکن شکوفا گردند. نیروهای انسانی خلاق و متعهد که در مجموعه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی مشغول به فعالیت هستند، منبع عظیمی هستند که باید برای رشد تحقیقات و پژوهش به کار گرفته شوند. اطلاعات و دانش در هر کجا که وجود دارد باید در دسترس محققان قرار گرفته و وسایل ارتباط و انتقال آنها فراهم شود. بنابراین، با در نظر گرفتن اهمیت تحقیق و پژوهش در جامعه، هدف این تحقیق بررسی نوع و نحوه به کارگیری منابع اطلاعاتی مورد استفاده محققان می‌باشد. همچنین تلاش می‌شود تا مشکلات و عواملی که مانع دسترسی به اطلاعات است مشخص گردد.

پرسش‌های اساسی پژوهش: نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرسش‌هایی که پژوهش حاضر در صدد پاسخ‌گویی به آنها بوده عبارتند از:

۱. منابع اطلاعاتی مورد استفاده محققان کدام است؟
۲. کدام یک از راه‌های کسب اطلاع (منابع رسمی، غیررسمی) بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد؟
۳. عواملی که در استفاده یا عدم استفاده از منابع مؤثرند کدام است؟
۴. میزان مطالعه و استفاده از منابع کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی محققان چقدر است؟
۵. آیا اختلاف معنی‌داری میان اعضای هیأت علمی در جست‌وجوی اطلاعات وجود دارد؟

جامعه پژوهش و روش گردآوری اطلاعات

استادان محقق^۱ در دانشگاه شیراز در فاصله سال‌های ۶۲-۱۳۷۳ جامعه مورد پژوهش هستند.

۱. اسامی محققان از کارنامه پژوهشی دانشگاه استخراج گردید.

به منظور یافتن پاسخ سئوال‌های مطرح شده در این پژوهش پرسشنامه‌ای حاوی ۲۷ سؤال شامل سئالات باز و بسته تکمیل شد. توزیع پرسشنامه میان محققان رشته‌های مختلف در دانشگاه شیراز صورت گرفت. در حدود ۹۰ درصد از پرسشنامه‌ها به صورت حضوری تکمیل گردید و ده درصد ارسال شد که نهایتاً ۱۲۴ نفر در این پژوهش شرکت داشتند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

الف. نیروی انسانی

به دلیل جابه‌جایی و انتقال استادان در طول ۱۰ سال (۱۳۶۲-۷۳)، تعداد کم آنها در بعضی از دانشکده‌ها و تجانس بعضی از رشته‌های دانشگاهی، برای به دست آوردن نتیجه بهتر، جامعه پژوهش به تفکیک رشته موضوعی مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش، رشته‌های موضوعی تحت عنوان: علوم اجتماعی و انسانی، علوم پایه، علوم عملی و علوم کشاورزی، و دامپزشکی قرار گرفته‌اند. جدول ۱. تعداد استادان را در چهار رشته موضوعی نشان می‌دهد.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد استادان مورد مطالعه به تفکیک رشته‌های موضوعی

درصد	تعداد	رشته‌های موضوعی
۱۹/۳۶	۲۴	علوم اجتماعی و انسانی
۲۸/۲۲	۳۵	علوم پایه
۱۷/۷۴	۲۲	علوم عملی
۳۴/۶۸	۴۳	علوم کشاورزی و دامپزشکی
۱۰۰	۱۲۴	جمع

به دلیل اهمیت و طبیعت پژوهش (پژوهشگاه‌های کاربردی) در این زمینه از رشته‌های موضوعی و همچنین استقبال مراکز پژوهشی دانشگاه‌ها با طرح‌های کاربردی، توجهی بر درصد بالای تعداد پژوهش‌های استادان در دانشکده‌های مذکور می‌باشد.

جدول ۲. استادان را برحسب مدرک تحصیلی به تفکیک رشته‌های موضوعی مشخص می‌نماید. درصدهای مندرج در جدول بیانگر تعداد اعضای هیأت علمی در دو گروه با مدرک تحصیلی دکتری (۷۵ درصد) و فوق لیسانس (۲۵ درصد) می‌باشد. به عبارت دیگر سه چهارم از

جمعیت مورد بررسی دارای مدرک تحصیلی دکتری هستند.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد استادان برحسب مدرک تحصیلی به تفکیک رشته‌های موضوعی

رشته‌های موضوعی		علوم اجتماعی و انسانی		علوم پایه		علوم عملی		علوم کشاورزی و دامپزشکی	
مدرک تحصیلی		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دکتری		۱۷	۷۰/۸	۲۸	۸۰	۱۳	۵۹/۱	۳۵	۸۱/۴
فوق لیسانس		۷	۲۹/۲	۷	۲۰	۹	۴۰/۹	۸	۱۸/۶
جمع		۲۴	۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲۲	۱۰۰	۴۳	۱۰۰

ب. منابع اطلاعاتی

منابع رسمی اطلاعات

منابع رسمی و غیررسمی اطلاعاتی می‌تواند پاسخ‌گوی نیازهای اطلاعاتی محققان باشد. شناخت و تعیین نوع این منابع اطلاعاتی و میزان استفاده هر یک از آنها از معیارهای عمده و اصلی تهیه منابع می‌باشد که از استادان خواسته شد که نظرات خود را در این موارد اظهار دارند. جدول ۳. بیشترین درصد پاسخ مربوط به مجلات خارجی گزارش گردید. همگام بودن مجلات خارجی با پیشرفت‌های علمی نوین، مطالب متنوع، و همچنین منعکس نمودن نتایج تحقیقات، از تحقیقات بسیار کلی گرفته تا تحقیقات بسیار دقیق در زمینه موضوع‌های ریز و تخصصی، باعث شده است که درصد بالایی از استفاده را نسبت به دیگر منابع به خود اختصاص دهد. به عبارتی ۹۵/۱۳ درصد در حوزه علوم اجتماعی و انسانی، ۱۰۰ درصد در حوزه علوم پایه و عملی، ۹۷/۶۷ درصد در حوزه علوم کشاورزی و دامپزشکی به این منبع اطلاعاتی توجه بیشتری داشته‌اند. تقریباً بیش از ۵۰ درصد از پاسخ دهندگان کتاب را به عنوان یکی دیگر از منابع اطلاعاتی ذکر نموده‌اند. از آنجا که محتوای اطلاعات کتاب‌ها تنوع کمتری نسبت به مطالب مندرج در مجله‌ها دارد، و همچنین از لحاظ جدول زمانی انتشار آنها نسبت به مجلات کندتر است توجیهی بر استفاده این منابع اطلاعاتی در مرحله بعد از مجله‌ها می‌باشد. انتشارات مجامع علمی و گزارش‌های تحقیقی درصد استفاده زیادی را به خود اختصاص داده است. انتشار بخش عمده‌ای از تحقیقات و پیشرفت‌های علمی به صورت گزارش و اینکه چنین گزارش‌هایی جریان‌های مفصلی را از تحقیق و پژوهش ارائه می‌دهند، می‌تواند این درصد استفاده بالا را از سوی محققان توجیه نماید. به عبارت دیگر بیش از ۵۰ درصد از پاسخ‌دهندگان این منبع اطلاعاتی را متذکر گردیده‌اند.

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد استفاده از انواع منابع رسمی اطلاعاتی به تفکیک رشته‌های موضوعی

رشته‌های موضوعی	علوم اجتماعی و انسانی		علوم پایه		علوم عملی		علوم کشاورزی و دامپزشکی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
منابع رسمی اطلاعات کتاب	۲۲	۹۱/۲۶	۳۳	۹۴/۲۸	۲۱	۹۵/۴۵	۳۸	۸۸/۳۷
مجلات خارجی	۲۳	۹۵/۱۳	۳۵	۱۰۰	۲۲	۱۰۰	۴۲	۹۷/۶۷
مجلات داخلی	۱۷	۷۰/۸۳	۲۴	۶۸/۵۷	۹	۴۰/۹۰	۲۲	۵۱/۱۶
پایان‌نامه‌ها	۸	۳۳/۳۳	۲۱	۶۰	۱۰	۴۵/۴۵	۲۰	۴۶/۵۱
منابع دیداری-شنیداری	—	—	—	—	۳	۱۳/۶۳	۱	۲/۳۲
گزارش‌های تحلیلی	۱۳	۵۴/۱۶	۹	۲۵/۷۱	۱۱	۵۰	۲۳	۵۳/۴۸
دیسک‌های رایانه‌ای	۱۰	۴۱/۶۶	۱۰	۲۸/۵۷	۶	۲۷/۲۷	۱۴	۳۲/۵۵
نت‌نامه‌ها	—	—	۳	۸/۵۷	—	—	۲	۴/۶۵
انتشارات مجامع علمی	۲۰	۸۳/۳۳	۲۸	۸۰	۱۲	۵۴/۵۴	۳۰	۶۹/۷۶

مواد دیداری - شنیداری، دیسک‌های رایانه‌ای و ثبت‌نامه‌ها از منابع اطلاعاتی هستند که درصد استفاده کمی از آنها ذکر کرده و حتی در بعضی حوزه‌ها اصلاً مورد استفاده قرار نگرفته است. پایین بودن درصد استفاده دلیل موجهی بر عدم نیاز آنها نیست، زیرا استفاده از این منابع تا حدودی بستگی به ویژگی‌های رشته موضوعی، زمینه و نوع تحقیق، و همچنین در دسترس بودن دارد. برای مثال ثبت‌نامه‌ها در رشته‌های موضوعی علوم اجتماعی و انسانی کاربردی ندارند. علاوه بر این، در یک بررسی جداگانه و نظرخواهی راجع به دیسک‌های نوری و پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته مشاهده شد که بیش از ۵۰ درصد از پاسخ‌دهندگان در سه حوزه علوم پایه، علوم عملی، و علوم کشاورزی، و دامپزشکی عدم استفاده از منابع مذکور را گزارش کرده‌اند. پرسش‌های دیگر بیانگر این موضوع است که عدم استفاده دلیل بر عدم نیاز نمی‌باشد. محققان نیاز مبرم به چنین خدماتی را ابراز داشته‌اند. عدم دسترسی و نبود این منابع در کتابخانه‌های مورد استفاده، گرانی تهیه و استفاده از آنها توسط محققان، بعد مکانی مراکزی که چنین خدماتی را در دانشگاه شیراز ارائه می‌دهند، عدم استفاده را باعث گردیده است. حوزه علوم اجتماعی و انسانی بیشترین درصد، ۵۴ درصد به استفاده از دیسک‌های نوری، و ۷۱ درصد به استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته نسبت داده‌اند. در دسترس بودن کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز، توجهی بر این درصد استفاده است (جدول ۴ و ۵).

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد استفاده از دیسک‌های نوری به تفکیک رشته‌های موضوعی

رشته‌های موضوعی	علوم اجتماعی و انسانی		علوم پایه		علوم عملی		علوم کشاورزی و دامپزشکی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
استفاده از دیسک‌های نوری	۱۳	۵۴	۸	۲۳	۶	۲۷	۱۷	۴۰
عدم استفاده	۱۱	۴۶	۲۷	۷۷	۱۶	۷۳	۲۶	۶۰
جمع	۲۴	۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲۲	۱۰۰	۴۳	۱۰۰

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته به تفکیک رشته‌های موضوعی

رشته‌های موضوعی	علوم اجتماعی و انسانی		علوم پایه		علوم عملی		علوم کشاورزی و دامپزشکی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
استفاده از پایگاه‌های پیوسته	۱۷	۷۱	۱۷	۴۹	۸	۳۶	۱۶	۳۷
عدم استفاده	۷	۲۹	۱۸	۵۱	۱۴	۶۴	۲۷	۶۳
جمع	۲۴	۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲۲	۱۰۰	۴۳	۱۰۰

جهت تعیین اولویت منابع اطلاعاتی از پاسخ‌دهندگان خواسته شده بود که استفاده از منابع اطلاعاتی را برحسب اولویت مشخص کنند. با در نظر گرفتن گزینه‌ها (منابع رسمی اطلاعاتی) و به‌دست آوردن نتیجه بهتر تا پنج اولویت، در نظر گرفته شده است. بررسی پاسخ‌ها نشان می‌دهد که در میان استادان چهار رشته موضوعی، مجله‌های خارجی در اولویت اول و کتاب در اولویت دوم قرار دارد. مجله‌های داخلی در اولویت سوم، انتشارات مجامع علمی در اولویت چهارم و پایان‌نامه‌ها در اولویت پنجم مراجعه قرار دارند. نتیجه‌گیری فوق می‌تواند به شناخت نوع منابع مورد نیاز محققان و انتخاب خط مشی‌ها و پیش‌بینی لازم برای پاسخ‌گویی به نیازها کمک نماید.

ج. منابع غیررسمی اطلاعات

اطلاعات به‌دست آمده در مورد منابع غیررسمی اطلاعاتی حاکی از آن است که تماس با همکاران داخل کشور در حوزه علوم اجتماعی و انسانی ۸۳/۳۳ درصد و در حوزه علوم عملی ۹۰/۹۰ درصد، استفاده قابل توجهی را نشان می‌دهد. وجود رابطه دوستانه و همکاری میان محققان باعث می‌شود که برای پیشبرد کار و تحقیق خود با همکاران مشورت داشته باشند. از این طریق تا حدودی در وقت و تلاش محقق صرفه‌جویی می‌گردد و همچنین اخبار و اطلاعات

مربوط به تحقیقات در حال اجرا سریع‌تر حاصل می‌گردد.

در دو حوزه دیگر علوم پایه و حوزه علوم کشاورزی و دامپزشکی، کنفرانس‌های داخلی و خارجی به ترتیب ۸۸/۵۷ درصد و ۶۷/۹۷ درصد اهمیت دارد. به نظر می‌رسد بالا بودن درصد استفاده این منابع غیررسمی اطلاعات به دلیل اهمیت آن در انتقال اطلاعات و ماهیت و نوع تحقیق در این دو حوزه می‌باشد، زیرا برپایی گردهمایی‌ها در انتقال اطلاعات روزآمد و تجارب ناموفق افراد که هرگز منتشر نمی‌شود مؤثر است. وجود جو غیررسمی در گردهمایی‌ها فرصت مطلوبی پیش می‌آورد تا مباحث ارزشمند ارائه گردد.

با توجه به آمار $F=5/16$ حاصل از جدول تحلیل واریانس و $(3/06 = 5\% \text{ و } 4 \text{ و } 15) = F$ در سطح ۵٪، میزان استفاده از منابع غیررسمی اطلاعات یکسان نیست، همچنین با تفکیک استادان از لحاظ مدرک تحصیلی دکتری و فوق‌لیسانس نتایجی در مورد استفاده از منابع غیررسمی اطلاعات اخذ گردید.

جدول ۶. مدرک تحصیلی دکتری و استفاده از منابع غیررسمی اطلاعاتی

مناس با همکاران خارج از کشور	شرکت در کنفرانس‌های خارجی	تجارب شخصی	تماس با همکاران داخل کشور	شرکت در کنفرانس‌های داخلی	منابع غیررسمی اطلاعاتی	دکتری
تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	تعداد	رشته‌های مضرعی	
۴	۲	۲	۱	۷	عشوم اجتماعی و انسانی	
۳	۱۵	۶	۱	۴	علوم پایه	
۲	۸	۱	۱	۱	علوم عملی	
۱	۱۷	۴	۳	۱۰	علوم کشاورزی و دامپزشکی	

با توجه به مقدار آماده $F=3/70$ حاصل از جدول تحلیل واریانس و $(3/06 = 5\% \text{ و } 4 \text{ و } 15) = F$ رابطه معنی‌داری در سطح ۵٪، میان درجه تحصیلی دکتری و منابع غیررسمی اطلاعاتی وجود دارد. نحوه استفاده از منابع مذکور متفاوت می‌باشد. به عبارت دیگر برای دارندگان مدرک دکتری کنفرانس‌های خارجی اهمیت زیادتری دارد.

جهت تعیین اولویت منابع غیررسمی اطلاعاتی از پاسخ‌دهندگان درخواست شده بود که استفاده از منابع مذکور را برحسب اولویت مشخص نمایند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که کنفرانس‌های خارجی در هر چهار حوزه در اولویت قرار دارد. به طور کلی اولویت‌های بعد از

کنفرانس‌های خارجی، تماس با همکاران داخل کشور، و تماس با همکاران خارج از کشور می‌توان نام برد. این منابع تقریباً در سطوح اولویت قرار گرفته‌اند. مشخص است هر کدام از منابع غیررسمی اطلاعات در صورت وجود شرایط دسترسی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

د. مقایسه میان منابع رسمی و غیررسمی اطلاعات

هر دو منابع رسمی و غیررسمی اطلاعات در زمینه پژوهش و تحقیق کاربرد دارد. با این وجود بررسی و مقایسه این دو منبع اطلاعاتی، اکثریت محققان نسبت به منابع رسمی اطلاعات تأکید بیشتر داشته‌اند. این نتیجه حاکی از آن است که اگرچه منابع غیررسمی اطلاعات مفید هستند، اما به طور کامل نمی‌توان به آن متکی بود چون به طور شفاهی به دست می‌آیند، ممکن است نادرست باشند، و به طور نظام یافته کسب نشوند. بنابراین، لازم است اطلاعات شفاهی به وسیله اطلاعات مکتوبی که تازه منتشر می‌شوند تکمیل گردد. علاوه بر اینها، استفاده از منابع رسمی، محدودیت زمانی، مکانی، و موضوعی ندارد، و همچنین امکان دسترسی به آنها آسان‌تر و سریع‌تر است.

ه. روش و شیوه استفاده از منابع اطلاعاتی

استفاده از انواع خدمات اطلاعاتی نظیر چکیده‌نامه‌ها، نمایه‌ها و کتابشناسی‌ها می‌تواند در پیشبرد تحقیقات مؤثر واقع شود. براساس پاسخ‌های دریافت شده که در جدول ۷ منعکس شده است در حوزه علوم اجتماعی و انسانی، کتابشناسی‌ها ۷۰/۸۳ درصد بیشتر نسبت به دیگر روش‌های جست‌وجوی اطلاعات از اهمیت برخوردارند. دسترسی سریع، به سیاهه‌ای از کتاب‌های موجود و با در نظر گرفتن مسئله انتشار زیاد کتاب‌ها در زمینه موضوعی علوم اجتماعی و انسانی و همچنین نیاز بعضی از شاخه‌های این رشته موضوعی به کتاب‌های چاپ قدیمی می‌تواند دلیلی بر این مدعا باشد. چکیده‌نامه‌ها و نمایه‌ها ۸۰ درصد در حوزه علوم پایه، ۵۰ درصد در حوزه علوم عملی و ۶۹/۷۶ درصد در حوزه علوم کشاورزی و دامپزشکی نسبت به دیگر روش‌های جست‌وجو حائز اهمیت هستند. درصد بالای استفاده از این روش جست‌وجو را می‌توان به نتایج جدول ۳ مربوط دانست. در جدول مذکور مهم‌ترین منبع اطلاعاتی مورد استفاده، مجله‌های داخلی و خارجی ذکر گردیده‌اند. رابطه‌ای میان این دو نتیجه مشاهده می‌شود. بدین معنی اتخاذ روشی که دستیابی سریع به مقالات مجلات را ممکن می‌سازد از طریق چکیده‌نامه و نمایه‌نامه‌ها صورت می‌پذیرد، و روش‌های دیگر عبارت بود از پایگاه‌های اطلاعاتی، برگه‌دان کتابخانه، و کتابشناسی‌های تخصصی.

جدول ۷. توزیع فراوانی و درصد استفاده از روش‌های جست‌وجوی اطلاعات به تنبیک رشته‌های موضوعی

علوم کشاورزی و دامپزشکی		علوم عملی		علوم پایه		علوم اجتماعی و انسانی		رشته‌های موضوعی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۶۹/۷۶	۳۰	۵۰	۱۱	۸۰	۲۸	۶۲/۵	۱۵	روش جست‌وجوی اطلاعات چکیده‌نامه‌ها و نمایه‌نامه‌ها
۳۹/۵۳	۱۷	۵۴/۵۴	۱۲	۵۷/۱۴	۲۰	۷۰/۸۳	۱۷	کتابشناسی تخصصی
۴۴/۱۸	۱۹	۵۴/۵۴	۱۲	۴۵/۷۱	۱۶	۶۲/۵	۱۵	برگه‌دان کتابخانه
۳۹/۵۳	۱۷	۲۷/۲۷	۶	۴۸/۵۷	۱۷	۶۲/۵	۱۵	پایگاه‌های اطلاعاتی
۳۹/۵۳	۱۷	۱۸/۱۸	۴	۳۷/۱۴	۱۳	۵۴/۱۶	۱۳	دیسک‌های نوری
۱۶/۲۷	۷	۱۸/۱۸	۴	۱۷/۱۴	۶	۱/۶۶	۴	مشورت با کتابدار
۶۰/۴۶	۲۶	۴۴/۷۹	۹	۴۸/۵۷	۱۷	۴۵/۸۳	۱۱	بحث و گفت‌وگو با همکاران

۷. میزان استفاده از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

نتیجه تعیین‌کننده دیگری که از بررسی حاصل گردید، در مورد میزان استفاده از کتابخانه‌های دانشگاه شیراز می‌باشد. تقریباً همه استادان به منظور دستیابی به اطلاعات ابتدا به کتابخانه دانشکده مربوطه مراجعه می‌نمایند. در مرحله بعد کتابخانه‌های دانشکده‌های دیگر که به رشته موضوعی آنها مربوط می‌شود، و در مرحله سوم، اکثریت کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز، و عده محدودی کتابخانه‌های خارج از شهر شیراز را مورد استفاده قرار داده‌اند.

میزان مراجعه در جدول ۸ منعکس شده است. بیشترین میزان مراجعه ۱-۲ بار در طول هفته بوده است. در حوزه علوم اجتماعی و انسانی ۷۵ درصد، در حوزه علوم پایه ۶۸/۵۸ درصد، در حوزه علوم عملی ۹۰/۹ درصد، و در حوزه علوم کشاورزی و دامپزشکی ۷۴/۴ درصد می‌باشد. مقایسه اطلاعات بدست آمده نشان می‌دهد که میزان مراجعه به کتابخانه کم است. در حالی که آنها جهت روزآمد کردن اطلاعات و همچنین تکمیل نمودن کتابخانه‌های شخصی باید با کتابخانه در تماس بیشتری باشند. ولی با توجه به اظهار نظر آنها در گزینه‌های دیگر عدم وجود منابع مورد نیاز در کتابخانه، محدودیت وقت و اشتغال زیاد، کمی مراجعه آنها را به کتابخانه توجیه می‌کند.

موضوع استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی مورد تجزیه و تحلیل آزمون آماری قرار گرفت. با توجه به مقدار آمار $F=۳۲/۹۰$ حاصل از جدول تحلیل واریانس و $F(۲ و ۹) = ۴/۲۶$ (۵٪) در سطح $a=۵٪$ اختلاف معنی‌داری میان دفعات مراجعه به کتابخانه وجود دارد.

جدول ۸. توزیع فراوانی و درصد استفاده از کتابخانه در طول هفته به تفکیک رشته‌های موضوعی

رشته‌های موضوعی		علوم اجتماعی و انسانی		علوم عملی		علوم کشاورزی و دامپزشکی		علوم پایه	
دفعات مراجعه به کتابخانه در طول هفته		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱-۲ بار		۱۸	۷۵	۲۴	۶۸/۵۸	۲۰	۹۰/۹	۳۲	۷۴/۴
۳-۴ بار		۴	۱۶/۷	۷	۲۰	۲	۹/۱	۷	۱۶/۳
۵-۶ بار		۲	۸/۳	۴	۱۱/۴۲	—	—	۴	۹/۳
جمع		۲۴	۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲۲	۱۰۰	۴۳	۱۰۰

ز. عدم استفاده از منابع

در هر زمینه‌ای از کار و تحقیق مشکلات و مسائلی در راه دستیابی به هدف وجود دارد. آگاهی از این مشکلات سبب ارائه خدمات بهتر می‌شود. کمبود منابع مورد نیاز در کتابخانه در حوزه علوم اجتماعی و انسانی ۹۶ درصد، حوزه علوم پایه ۸۶ درصد، حوزه علوم عملی ۷۳ درصد، حوزه‌های علوم کشاورزی و دامپزشکی ۸۸ درصد از مسائل را به خود اختصاص می‌دهند. این مسئله نشان می‌دهد که مجموعه‌سازی کتابخانه مطابق با مواد و منابع روزآمد نیست و کتابخانه‌ها توانسته‌اند مجموعه‌ای خوب و متناسب با نیازهای اطلاعاتی مورد قبول مراجعان فراهم آورند.

بیش از ۵۰ درصد از استادان مسئله محدودیت وقت و اشتغال زیاد را عنوان کرده‌اند. که این مشکل به نوبه خود بهره‌گیری از فن‌آوری‌های اطلاعاتی را ایجاب می‌کند تا در وقت آنها صرفه‌جویی گردد.

پراکندگی کتابخانه‌ها در حوزه علوم اجتماعی و انسانی ۴۲ درصد، در حوزه علوم پایه ۴۶ درصد، در حوزه علوم عملی ۲۲ درصد و حوزه علوم کشاورزی و دامپزشکی ۵۸ درصد، از دیگر موانع دسترسی به اطلاعات ذکر گردیده‌اند. در دنیای پیشرفته امروز ایجاد شبکه‌های پیوسته رایانه‌ای می‌تواند راه‌حل مناسبی برای این مشکل باشد.

عدم آگاهی از وجود منابع، مشکل دیگری در دستیابی به اطلاعات ذکر شده است. این مسئله اشاره دارد به عدم کارایی خدمات مرجع در کتابخانه‌ها، ملزم نبودن کتابخانه‌ها به ارسال گزارشی از منابع جدید موجود در کتابخانه، عدم وجود بانک اطلاعاتی و یا نشریات که استادان را از منابع موجود آگاه نماید.

جدول ۹. توزیع فراوانی و درصد دلایل عدم استفاده و دسترسی به اطلاعات به تفکیک رشته‌های موضوعی

رشته‌های موضوعی		علوم اجتماعی و انسانی		علوم پایه		علوم عملی		علوم کشاورزی و دامپزشکی	
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
عوامل عدم دسترسی به منابع اطلاعاتی	۲۳	۹۶	۳۰	۸۶	۱۶	۷۳	۳۸	۸۸	
نبودن منابع مورد نیاز در کتابخانه	۱۱	۴۶	۱۵	۴۳	۱۳	۵۹	۱۹	۴۴	
عدم آگاهی از وجود منابع	۴	۱۷	۴	۱۱	۳	۱۴	۸	۱۹	
عدم همکاری کتابدار با محقق	۷	۲۹	۱۲	۳۴	۷	۳۲	۱۴	۳۳	
نبودن یا کمبود کتابدار مرجع	۱۴	۵۸	۱۶	۴۶	۱۷	۷۳	۳۲	۷۴	
محدودیت وقت و اشتغال	۱۱	۴۶	۲	۶	۶	۲۷	۱۲	۲۷	
محدودیت ساعات کار کتابخانه	۱۰	۴۲	۱۶	۴۶	۷	۳۲	۲۵	۵۸	
پراکندگی کتابخانه‌ها									

در رابطه با آخرین سؤال پرسشنامه یعنی مطرح نمودن پیشنهادها برای دستیابی سریع و به موقع به اطلاعات، نظراتی متعکس شد که پاسخ‌ها به صورت زیر تفکیک گردیده است.

۱. اتصال به شبکه‌های اطلاع‌رسانی جهانی
۲. امکان استفاده از شبکه اینترنت
۳. به کارگیری فن‌آوری اطلاعاتی
۴. در اختیار گذاردن پست الکترونیکی برای هر تحقیق جهت دستیابی سریع به اطلاعات
۵. تخصیص اعتبار ارزی و ریالی
۶. برقراری ارتباط مستقیم میان دانشکده‌ها با کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز
۷. به کارگیری مدیران آگاه، متخصص و مدبر
۸. استخدام کتابداران متخصص

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۱. طبق نتایج حاصله چون مجلات خارجی و داخلی بیشترین میزان استفاده را دارند. بنابراین، مجله‌های هسته هر رشته تعیین شود و با تخصیص اعتبار ارزی و با سفارش منظم در تهیه مجموعه کاملی از مجله‌ها سعی گردد، و همچنین دوره‌های ناقص مجله‌های موجود، تکمیل شود.

۲. کتابداران انتخاب و سفارش کتاب در هماهنگی بیشتر با استادان و برنامه‌های تحقیق، تأکید خود را در مجموعه‌سازی بر نیازهای واقعی استادان بگذارند. امانت بین کتابخانه‌ای به عنوان راه‌حل ساده و کم‌هزینه به منظور رفع کمبود منابع موجود میان کتابخانه‌های دانشگاه برقرار گردد، و همچنین فهرست مشترک از موجودی کتابخانه‌ها در اختیار یکدیگر قرار داده شود.
۳. با به‌کارگیری فن‌آوری‌های جدید اطلاعاتی نظیر برقراری ارتباط رایانه‌ای میان کتابخانه‌های دانشگاه‌ها در دستیابی سریع اطلاعات به استادان کمک شود.
۴. از آنجا که چکیده‌نامه‌ها و نمایه‌نامه‌ها و همچنین کتابشناسی‌های تخصصی بیشترین میزان استفاده را دارند، به منظور دسترسی سریع به انبوه اطلاعات منتشر شده، دیسک‌های رایانه‌ای از منابع مذکور تهیه و در اختیار استادان گذارده شود.
۵. با در نظر گرفتن نقش مهم و با اهمیت منابع غیررسمی اطلاعاتی نظیر گردهمایی‌ها، در اجرا و برپا نمودن آنها و انتشار نتایج گردهمایی‌ها کوشش شود.
۶. حمایت سازمان‌ها و مراکزی که به فن‌آوری اطلاعاتی مجهز هستند، با توجه به بیشترین پاسخ در استفاده از کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی، امکان برقراری ارتباط شبکه‌ای میان کتابخانه مذکور و دانشکده‌ها فراهم گردد.
۷. کتابخانه‌های دانشگاهی با اتخاذ برنامه‌ریزی صحیح و منظم، استادان را از منابع تازه رسیده به کتابخانه آگاه نمایند، که این امر باعث صرفه‌جویی در وقت آنها می‌شود، و همچنین مشکل دیگر دستیابی به اطلاعات یعنی محدودیت وقت و اشتغال زیاد تا حدودی برطرف می‌سازد.
۸. به منظور ارائه خدمات اطلاع‌رسانی، ایجاد بخش مستقلی به نام بخش مرجع در کتابخانه‌های دانشگاه ضروری به نظر می‌رسد.

مآخذ

۱. برادران لیل آبادی، ماه سوری. بررسی نیازهای اطلاعاتی متخصصان قلب و عروق و ریه شهر تبریز، پایان‌نامه فوق لیسانس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۲.
۲. حری، عباس. *مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی*. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، نشر کتابخانه، ۱۳۷۲.
۳. دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی. گروه آموزشی کتابداری، تحقیق درباره روش‌هایی که اعضای هیأت علمی دانشکده علوم دانشگاه تهران برای دستیابی به منابع و مدارک علمی به کار می‌برند. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۵۴.
۴. دبانی، محمدحسین. روش‌های کسب و اشاعه اطلاعات علمی توسط اعضای هیأت علمی دانشکده

- کشاوری دانشگاه شهید چمران. اهواز: دانشگاه شهید چمران، ۱۳۶۵.
۵. زهراوی، فرحناز. بررسی نیازهای مسؤولان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به اطلاعات آماری و نحوه دسترسی آنان به این اطلاعات. پایان‌نامه فوق لیسانس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۴.
۶. علی احمد، مهرداد، و شورستانی، حسین. "ویژگی‌های بانک‌های اطلاعاتی در تحقیق و توسعه." *اطلاع‌رسانی*، ۱۱ (۱) زمستان ۱۳۷۳، ص. ۵۱-۵۵.
۷. عنقرانی، شهلا. "بررسی طرح‌های پژوهشی دانشگاه تهران." *فصلنامه پیام کتابخانه*، ۲ (۴) ۱۳۷۱، ص. ۸۵-۹۰.
۸. محمدی، مهدی. "ضرورت تحقیق و پژوهش." *صنعت و ایمنی: ماهنامه اقتصادی، علمی، فنی*، (۸) آبان و آذر ۱۳۶۹، ص. ۳-۲.
۹. معاونت پژوهشی دانشگاه شیراز. کارنامه پژوهشی دانشگاه شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۶۲.
۱۰. معین، مصطفی. "نقش اطلاع‌رسانی در پیشرفت تحقیق و توسعه." *اطلاع‌رسانی*، ۱۱ (۱) زمستان ۱۳۷۳، ص. ۳-۵.
11. Allcn, Thomas J. "Information needs and Uses." *Annual Review of Information Science And Technology*. Chicago: Encyclopedia Birtanica, Inc. Vol. 4, PP. 1-29, 1969.
12. Elayyan, Ribhi M. "The Use of Information by Physicians". *International Library Review*. Vol. 20, No.2, PP. 247-265, 1988.
13. Folstor, Mary B. "A Study of the Use of Information Sources by Social Sience Researchers." *The Journal of Academic Librarianship*. Vol. 15, No.1, PP.7-11, 1987.
14. Hartman, Jonathan. Information Needs of Anthropologist. M.L.S. Rcearch Paper, Kent State University, 1993.
15. Line, Maurice, Draft Definitions Information, Needs, Wants, Demands, and Uses Aslib Proceeding. Vol. 26, No.2, PP.87-92, 1974.
16. Promsmit, Pimrumpai. "Information Needs of Academic Scientis at Chulalnogkorm University." *Bullein of Medical Library Association*. Vol. 78, PP. 383-384, 1990.
17. Rohde, Nancy Freeman. "Information Needs". *In Advances In Librarianship*. Vol.14, PP.49-73, 1987.